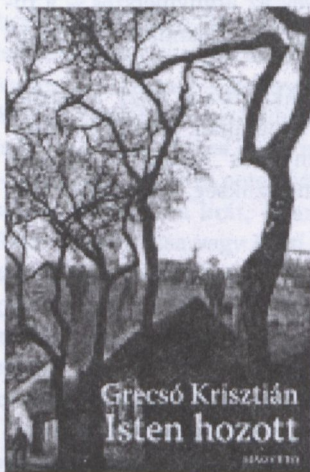

Gallér Gergely hazamegy

GRECSÓ KRISZTIÁN: ISTEN HOZOTT

Magvető Kiadó
Budapest, 2005
321 oldal, 2690 Ft

GreCsó Krisztián regényének címe sokféle értelmezési irányba nyitott, ami nem csupán a műben minduntalan emlegetett Örökkévaló *jelenlétének* köszönhető; a „hozottság” éppúgy vonatkozhat a regény végi – újbóli – hazazárásra, mint a problematikus, de megkerülhetetlen közösségi hovatartozásra, voltaképpen a – falusi – világba vetettségre. Mindezt tovább bonyolítja *A Klein-napló* alcím, illetve a műfaji megjelölés, amely egyszerűen csak *regényről beszél*. Bár ez utóbbi talán túlságos fejtörést nem okoz, hiszen az olvasónak sok szereplővel dolgozó, tágas idő- és térkoordinátákat kialakító, történetet elmesélő szöveggel van dolga, az alcím azonban több szempontból elgondolkodtató. Érthető Gallér (Klein) Gergely műltfeltáró, múltat megteremtő kísérleteként, hiszen a *valódi* cselekmény, azaz a hazatérés jelen időben zajlik („Ahogy befordul velem a járat”): ez esetben a regényszöveg – tekintettel a naplóműfaj személyességére – a főszereplő tulajdon feljegyzett/elmesélt szövege. Ugyanakkor egy a könyvben emlegetett Klein-napló hiteles történetét elbeszélő szöveget is

előrevetít, egy kerettörténetbe ágyazott, a végére kiderül: üres, tehát nem létező (fiktív?) naplószöveg történetét, amely úgy gazdagodik jelentésrétegekkel, ahogyan ő maga gazdagítja az olvasás során ezt a bizonyos kerettörténetet: együttesen kiadván végül az *Isten hozott* című – hogy ismét a műfaji mankóra támaszkodjam – *regényt*. Arról is szó lehet azonban, hogy az önbizalmat sugárzó cím a szerző „kanonizációs” igényeinek bejelentéseként is olvasható, amit több irodalomtörténeti tény igazol. Nem csupán a magyar irodalom regényközpontú hagyománya (GreCsó Krisztián három verseskönyvvel és egy novelláskötettel kopogtatott eddig), de a szerző németországi ösztöndíja, irodalmi, irodalompolitikai szerepvállalása, vagy épp – a Gérecz Attila- és a Déry-díj után – a József Attila-díj, amit jelentős „fiatal” írói teljesítményként értékel a szakma, s kimondva-kimondatlanul a „magas” irodalmi befogadás egyik legbiztosabb jele.

A kötet elején olvasható két mottó kijelöli a regény világának, nyelvének irodalomtörténeti terét. Az összevetésükkor kirajzolódó erőteljes paradoxon kiválóan ráolvasható a regény textusára: míg Móricz az elmúlás, a pusztulás visszafordíthatatlanságáról beszél, aláfalazva ezzel az *Isten hozott* hiánytól szenvedő, örökké szomjas, széteső világát, Krúdy a folytatásról, a bennünk élő múltról szól, megelőlegezve a regény szereplőinek végleges determináltságát, az örökké visszajáró szellemeket, azok próféciait, az „elmúlt” idő örök-

kévalóságát. A főszereplő a regény első lapjain mintha épp a két mottó látszólagos ellentmondására reflektálna, amikor a falubeli egyletezés jelentőségén vagy inkább jelentésén tűnődik: „Egyik sincs a másik nélkül, azt hiszem, mint ahogy mindenik önmaga előzménye is.”

A regény időszerkezete – térstruktúrájához hasonlóan – hármás (vagy inkább négyes) tagolású („három, pontosabban négy főre rügött” a Klein Ede Egylet létszáma is). Míg a főcselekmény – Gergely említett hazatérése – a „jelenben”, a rendszerváltozás idején, vagyis az olvasás jelenéhez képest a múltban játszódik, az elbeszélte vagy naplóba rótt történetek túlnyomó része a nyolcvanas évek elejéhez, az Egylet megalapításához kötődik, miközben Klein Ede legendájának a felidézése egészen a második világháborús időkhöz vezet vissza az olvasót, egy jelen (!) időben elmondott történetdarabkával a kelmeárus száműzetése utáni hazatéréséről. Ez a visszatérés nem csupán a regényidő miatt izgalmas: az egykori szeretők újbóli egymásra találása nyomán Pannika néni méhében egy később elvetett gyermek fogan. S bár Gallér (Klein) Gergely ezek szerint nem Pannika néni és Klein Ede fia, a meggyőző hasonlóság, az itt alkalmazott, alább még említendő „mise en abyme” eljárás sejteti a három ember egymásra utaltságát, aminek egyéb nyomai is vannak a regényben: akár Gergely tüntető érdeklődése a zsidó kultúra vagy a Klein-legenda, akár ragaszkodó (gyermeki) tisztelete Pannika néni iránt. A tér jelen idejű helye a megszokhatatlan Tótváros, ahonnan Gallér Gergely útja *kiindul*, ami azért is érdemelhet külön figyelmet, mert a helység igazából a *megérkezés* helyszíne – ez szintén a regény múltalá-kító koncepciójára emlékeztet. A Tótvárosból hazatérés szálára van felfűzve a fő helyszín: Sáráság; vele kapcsolatban a leginkább iróniával emlegetett szomszédos város („reformátusok”), illetőleg az iskolai évek, a falubeli barátság lassú meglazulásának első jelentős tere, Feketeváros.

Grecsó Krisztián regénye igen határozott, karakteres, talán nem túlzás azt állítani: mitologikus sárásági világot ábrázol. A titokzatos csaló fotográfus rejtélyes lopása után felbukkanó gazdátlan árnyékok, a kaliber (beavatott személy) motívuma, az állandó, gyötrő szomjúságérzet és a kanta cipelése, a különféle ragadós esetek (Töre tata here-tragédiájától az Üvegszemű Tót lovainak „röghöz” forrasztásáig) ereje abban áll, hogy a falu ajkán létrejött (kis)mitoszok kiszabadulnak a mikrokörnyezet szorításából, és az olvasó számára is hihető és átélhető – „mágikus realista” – történetekként tűnnek fel, amelyek egytől egyig kivételezett, de legalábbis valamilyen szempontból kiválasztott településnek mutatják be a megdermedt falut. A regény szociográfiai hűséggel idézi meg egy dél-alföldi kistelepülés elhagyatottságát, kirekesztettségét, miközben a „csodák” közbeiktatásával, a különféle, alapvetően a Szentíráshoz köthető mitoszok felvillantásával ki is szabadítja Sáráságot a pusztulásra ítélt, elvadult táj fojtogató atmoszférájából. Ahogy a két mottó feszül egymásnak, s adja meg előre a regény egyensúlyát, úgy egyenlíti ki egymást az említett két minőség, a hanyatlás és örökélet, a szemérmesség és delejes obszcenitás, a korlátolt együgyűség és a misztikum világa. A háttérben folyamatosan ott lebeg – játékba hozva Jób történetét („a régi idők hőseinek maradványai”) –, hogy az Úr gonosz tervet eszelt ki Sáráság ellen. Ez a transzcendenstől rettegő ideges hangulat mindvégig érezhető, s gyakorta beárnyékolja a szereplők viszonyát, és sok esetben oka frusztráltságuknak, idegességüknek, indulataiknak.

A regény főbb szereplőinek legnagyobb megmérettetése a Klein Ede Egylet titokzatos munkája. A Klein-napló és a hozzá kapcsolt anekdoták, legendák *feltérképezése* nem más, mint (ön)analízis, nyomozás a múltba – azaz a fiatalok egyletezése a múltfeltárás, volta-képpen a megismerés metaforájaként is olvasható; érdekes, hogy Gallér Gergely naplót idéző magánbeszéde a mű elején is hasonló célt fogalmaz meg: „Széjjel fogok szedni mindent, apróra, a nagy egészből rengeteg szálkányi, egymásnak ellentmondó részlet lesz. Táj lesz újra, múlt, az Örökkévaló üdvös működése, és az ő különös és gyarló szentjeinek állandó jelenléte.” Ennek megfelelően a regény eleji retorika detektívtörténetre emlékeztet, a fontosabb szereplők bemutatásával, rezümészzerű összefoglalással, a főbb történetelemek vagy a Klein-botrány, a vérvád legendájának felvázolásával. A gazdátlan árnyékok kísérteties története, egyáltalán az árnyék motívum lehetséges jelentése is ehhez köthető, minthogy a Klein Ede Egylet tagjain túl a falu, miképp maga Gallér Gergely (mise en abyme), szembesül saját múltjával, így önmagával is – Beregi Bece ezzel kapcsolatban elhangzó biblikus szentenciája ráadásul egykori barátja sorsára is vonatkoztatható: „Ami elvétellett: visszakerül.” S ha ehhez hozzávesszük, hogy Sáráságban „az idegenek nem látják az árnyékot”, mindez arról a faluképről is beszél, melyet a *Pletykaanyu* nyomán ismert meg az, akinek a falu és *kontextusa* a horizontján kívül helyezkedik el. A referencialitás, a dokumentarista feltárás, a mű valóságvonatkozásainak egyik jellegzetes példája is épp a hírhedt novelláskötethez kapcsolódik, legalábbis nem nehéz az egyébként önironikusan reflexív *Pletykaanyura* (ti. a novellára) gondolni Gallér Gergely esszéisztikus tünődései olvastán: „a tekintélyvesztés [...] a legkegyetlenebb csapás, mert a falu szava mindennél fontosabb – az életnél is. [...] Ha egyszer bemocskolódtál, véglegesen történt...”

Az *Isten hozott* talán legkomolyabb és leglátványosabb erénye a nyelv. Míg a szerző első verseskötetei (különösen a *Vízjelek a honvágyról*) nyelvilleg (is) a helykeresés dokumentumainak tűntek, a bibliofil, országosan nem terjesztett *Caspar Hauser* már egy csi-szolt, metaforáktól, allegóriáktól duzzadó erőteljes nyelvet prezentált, összhangban a *Pletykaanyu*éval, amelynek egyes darabjai (pl. *Én, Schriwanek András, A Mindenható tekintete, A Híres-ház*) egyértelművé tették, hogy Grecsó Krisztián mind karakteresebbé váló prózájának nyelvére figyelni kell. A regény ebből a szempontból megfelel az elvárásoknak. Az *Isten hozott*-ban stilisztikailag-retorikailag összetett, érett mondatokat olvashatunk, trópusok és hangnemek polifóniája jellemzi a regényt: az elbeszélő keserű szólama („Somorkás és álmatag ez a korán betoppant ragyogó tavasz, álságos békesség-illatot érzek a levegőben”) meghatározza a mű alaphangját és alaphangulatát, amelyben remekül megfér egymás mellett Gyári Piri mulatságos pöszesége, Metz Dezső atyai didaktikussága, a napló „szövege” vagy Klein Ede hazatérése a bizonytalan (?) kiletű narrátor előadásában, mely határozottan a *Pletykaanyu* második felében olvasható novellákat írja tovább. S bár a folyóiratközlések bonyolultabb, nyakatekert retorikájú szemelvényeihez képest a végleges szöveg egyszerűsödött, az olvasmányosságot még így is komolyan nehezíti a mondatokon sokszor eluralkodó, színesítő szándékú jelzőkényszer. Talán épp a túlzott költőiség, a rengeteg metafora, hasonlat, megszemélyesítés, színesztézia megy alkalomadtán az igazán élvezetes stílus rovására: az *Isten hozott*-ban még az orosz katonák („ruszvik”) is „hazatántorognak”, a nyomukban körvonalazódó szabadság is plasztikus ábrázolást nyer, minthogy „zavaros és gyökértelen”; a részeg diákok az iskolai „földrajzterem teátrumában” randalíroznak, a zsíros kenyérré szórt erőspaprika pedig olyan, mint az aranypor.

A regény egyik leginkább szembetűnő szövegszervező és jelentésképző eleme a szexualitás. Nyelvileg jól megoldott aktusok sokasága olvasható a könyvben, a legfinomabb eljárgulástól a legvadabb obszcenitásokig – a *zakatolás* azonban gyakorta kizökkenti ezeket a jelenteket. Érezhető, hogy Grecsó Krisztián komoly tétként tartja számon a testi szerelem ábrázolásának nyelvi kivitelezését, amiben számtalan kortárs segítségre lelhetett (Darvasi, Nádas, Závada), s bár nem sok kifogásolnivaló lehet a végeredményen, a mondot kifejezés túlhasználtsága olykor nem válik a füledt és sokszor durván naturalisztikus jelenetek előnyére.

Az *Isten hozott* voltaképpen „benső” fejlődésregény. A külső feltételekről, a környezet elemeiről (a trafiktól a kocsmán át Avarka Pista bácsi szelleméig) előbb-utóbb kiderül, hogy csupán díszletként funkcionálnak az utólag úgyszintén átértékelt kaliberré válás, Gallér Gergely végig érzékelhető rendkívüliségének (valójában különtségének, kívülállásának) történetéhez. Bár elvileg a falumítoszt alakító anekdoták és ezek említett rekvizitumai együttesen formálják a regény – és a főhős – világát, Gallér Gergely olyan vehemensen és mániákusan reflektál az elhangzó történetekre, hogy a nevelődési és fejlődésregények hagyományával szemben szinte nem is a külvilág hat a személyiségére, inkább ellenkezőleg: minden az ő furcsa karakterén keresztül nyer értelmet, s telitődik jelentéssel. Ennek a fejlődésnek a rendkívülisége az, hogy a korántsem megnyugtató és boldog beérkezés felől, tehát visszafelé játszódik („mert felnőttem”), miáltal a gyermekként nagy horderejűnek lát(tat)ott események és gesztusok elvesztik jelentőségüket, s a „nagy” gyermekkori történetből keserű szájjal rekonstruált újbóli, de már nem átélhető valóság lesz (a Klein-napló üres) – s így lesz az *Isten hozott* című regény az elvesztett gyermekkor, egy széthullott baráti társaság (magán)mítoszok mögé rejtett krónikája. Mintha a regény egy néha fásasztoán túldimenzionált gyermekkori története lenne, amelyben minden, ami volt, érvényét veszítette a rendszerváltozás idejére – különösen, hogy egyértelműen (?) lelepleződik a főhős ki-volta. A XIX. századi realista regények hagyománya szerint értett fejlődés linearitása a – fentebb mise en abyme-nak, azaz egymás tükörképeinek megfeleltethető szövegrészeket működtető eljárásnak nevezett – ismétlődés akadályába ütközik, mint amilyen Gallér Gergely és Klein Ede hazalátogatása, de Franczek Gyula és Ráchel Irén kísértői karakterének hasonlósága is a „minden megtörténik, úgy, ahogy megvan írva” gondolatához juttatja el a regény olvasóját. Az *Isten hozott* metaforikus, parabolisztikus, magánmitológiai kelléktárral felruházott mese a falubéli környezetből kiszakadt fiúról, elveszett kapcsolatairól, új – nehezen belakható – környezetéről, melynek megszőkása, lassú elfogadása során egyértelművé válik számára az a korábban, gyermekkorában is hangoztatott teóriája, miszerint lerázhatatlan, hogy bármerre is megyünk: elhagyhatatlan a múlt, hogy a kiszakadás – hasonlóan a gondolatmenethez magához – illúzió. Ebből a szempontból a Számfira tanár úr horgászataival kapcsolatos anekdota („horgászós történet”) is árulkodó. Az egyébként köztisztületben álló, később tragikusan szép halállal távozó matematika-fizika szakos tanár horgászata a csali nyakassága miatt fulladt kudarcba: a horogra tűzött béka kiűzött gazdája mellé a partra, s „kétszáznegyven csoszogó percet a legnagyobb egyetértésben töltöttek el együtt, nézelődtek, emésztettek, telt rajtuk az idő”. Mivelhogy a mítosz nagyon is valóságos dolog. Csak össze ne keverjük a kettőt.